

УДК 159.923

Шугай М. А.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ОСНОВНИХ ВЛАСТИВОСТЕЙ МЕНТАЛЬНОСТІ ТА ЖИТТЄВІ ОРІЄНТАЦІЇ УКРАЇНЦІВ

У статті проаналізовано основні властивості української ментальності. Досліджено, як вони проявляються через поведінку особистості та впливають на її життєві орієнтації.

Ключові слова: українська ментальність, етнопсихологічні життєві орієнтації, картина світу.

В статті аналізуються основні якості українського менталітета. Исследуется, как они проявляются в поведении личности и влияют на ее жизненные ориентиры

Ключевые слова: украинский менталитет, этнопсихологические жизненные ориентиры, картина мира.

Author analyzes the main features of the Ukrainian mentality. It was found that these features are manifested through the behavior of individuals and affect their life orientation.

Keywords: Ukrainian mentality, ethno psychological life orientation, world representation.

Для психолога важливим є розуміння картини світу клієнта, вміння знайти з ним контакт. **Картина світу, як відомо**, складно структурована цілісність, що включає три основні компоненти – світогляд, світосприйняття та світовідчуття. Суб’єктом або носієм картини світу є і окрема людина, і соціальні чи професійні групи, і етнонаціональні або релігійні спільноти. На першому етапі психологічного консультування важливо, опираючись на феноменологію, розширювати бачення особливостей світосприйняття особистості. Також необхідно враховувати культурні відмінності, зумовлені тим середовищем, регіоном, у якому сформувався в людини певний образ світу. Як фахівець, психолог виявляє опір та способи переривання особистістю циклу задоволення її потреб, допомагає людині більше зрозуміти про себе; розвиває здатність

особистості приймати відповідальність за свої справи, за власний стиль життя та отримувати задоволення від самостійно прийнятих рішень. Для вказаного важливо дослідити роль ментального досвіду особистості, а саме тих глибинних ментальних образів, що передаються у спадок на рівні колективного позасвідомого.

Кожна культура має безліч символів і образів, а також стереотипів поведінки, за допомогою яких людина може автоматично діяти в різних ситуаціях. Для людини є звична система орієнтації, яка ґрунтується на уявленнях про світ, норми і цінності. Смісложиттєві орієнтації досліджують у своїх працях А.Адлер, В.Братусь, О.Леонтьєв, В.Франкл, Е.Фромм, А.Лангле. Досліджено шляхи і способи формування життєвих орієнтацій, психологічні аспекти стратегії життя та життєвого успіху (К.Абульханова-Славська, Є.Головаха, О.Донченко, Т.Титаренко).

Життєві орієнтації ми розглядаємо як цінності особистості, які сприяють її самореалізації. Визначаються такі складові життєвих орієнтацій: цілі та смисл життя, насиченість життя (визначає задоволеність життям). Виокремлюють такі компоненти життєвих орієнтацій: відповідальність за майбутнє, ставлення до часу життя (Є.Головаха, О.Кронік, Т.Титаренко), ставлення до себе (М.Боришевський, В.Зінченко, Е. Соколова). На нашу думку, життєві орієнтації визначаються певною поведінкою особистості. Якщо ми аналізуємо етнопсихологічні життєві орієнтації, то потребують уваги саме особливості прояву основних властивостей української ментальності в поведінковому контексті.

У межах культури створюється стійка ілюзія власного бачення світу, способу життя, менталітету тощо як єдино можливого і, головне, єдино припустимого. В певному культурному та етнічному середовищі формуються і життєві орієнтації особистості.

Дженей та Беррі Уайнхолд вказують на важливість переосмислення людиною своїх вірувань, шаблонів сприймання і життєвого досвіду враховуючи незавершені процеси розвитку. У своїй теорії розвитку систем вони застосовують чотириступеневу модель розвитку до стосунків у парі, сім'ї, культурі, нації. Ми проаналізували запропоновану ними перспективу розвитку такої людської макросистеми, як нація. На першій стадії (співзалежній) її розвитку вчені вказують на важливості формування довіри, становлення національної ідентичності, турботи про базові потреби всіх громадян, формування "духу єдності". На другій стадії (протизалежній) –

важливою є ідентифікація унікальних характеристик нації в інтер-національному контексті, вирішення конфліктів потреб міжкультурними групами і національностями. Третя стадія (незалежна) характеризується створенням національної культури, яка визнає відмінність і унікальність інших культур, цінним є забезпечення можливості піднесення культурними групами своєї унікальності в межах національного контексту культурної різноманітності. Взаємозалежна, четверта стадія передбачає знаходження консенсусу між культурними групами і національностями [2].

Більшість країн світу, які розвиваються, мають економічну, соціальну та політичну системи, які сприяють співзалежній поведінці громадян, у той час як у розвинених країнах є системи, які підтримують протизалежну поведінку.

Зупинимось на детальнішій характеристиці вказаних видів поведінки.

Співзалежні види поведінки: бажання єдності (“злиття”) з іншими людьми, прояви слабкості, вразливості; зосередженість на інших та залежність від інших, які легко можуть порушити особистісні межі; в основному низька самооцінка, депресивна енергія, невпевненість, нерішучість, відчуття провини, поводить себе як жертва, намагається догоджати іншим. Протизалежні види поведінки: поводить себе як сильний і невразливий, зосередженість на собі, залежність від діяльності й речей, уникнення близькості, демонстрація фальшивої високої самооцінки, намагається гарно виглядати в очах інших, звинувачує інших, самозвеличення, контролює інших [2].

Сьогодні в світі існує багато проблем, які потребують незалежного та взаємозалежного підходу до їх вирішення. Чим більше ми будемо здатні вирішувати їх на особистому рівні, тим більша ймовірність застосування вказаних способів для вирішення національних і міжнародних питань. Для українців характерними є співзалежна та протизалежна види поведінки. Проходження нацією вказаних стадій розвитку, не завершення вирішення певних задач розвитку впливає на становлення національної ментальності, яка і формує певну картину світу особистості. Врахування і знання її специфіки допоможе психологу при проведенні консультативної роботи.

Проаналізуємо ті властивості української ментальності, з якими, на нашу думку, тісно пов’язані етнопсихологічні життєві орієнтації українців. Ми виокремили такі риси українського менталітету (на

основі досліджень О.Кульчицького, Г.Сковороди, Д.Чижевського, О.Донченко, В.Липинського, В.Яніва, О.Стражного та інших), як: інтровертність, індивідуалізм, антеїзм, емоційність ("кордоцентризм") [1].

Прояви інтровертності дослідники інтерпретують як зосередження на власних інтересах, ідеалах, культурі та цінностях; орієнтація не на створення нового, а на збереження існуючого; прагнення до досконалості через внутрішню і зовнішню красу. Характерним для українців є прагнення бути привабливими для інших. Описані властивості свідчать про прагнення до автономності, становлення національної ідентичності, про протизалежний вид поведінки.

Особливість українського індивідуалізму в тому, що він є сенсуалістично-споглядальним, інтроспективним, існувати для українця – означає бути сприйнятим. Для українця характерним є мрійливе заглиблення у свої переживання, рефлексивне ж начало в українському індивідуалізмі спрямоване на близьких, рідних, друзів, референтне коло однодумців. Важливим є розвиток творчого індивідуалізму, як здатності і бажання брати на себе відповідальність за результати своєї діяльності, за життя суспільства, ініціативність, наполегливість, особиста свобода й шанування свободи кожної людини. Саме творчий індивідуалізм є цінним для становлення незалежних та взаємозалежних видів поведінки. Відповідальність за своє майбутнє та за майбутнє країни, ставлення до життя та ставлення до себе є психологічними чинниками підвищення самоактуалізації.

В основі антеїзму – архетип, базований на любові та повазі, емоційній чутливості до тепла, ласки, зумовлений впливом плодючого, щедрого чорнозему на підсвідомі підструктури психіки тих, хто живе і працює на ньому. Він формує добродушність, людяність, довіру до навколишнього світу та позбавляє активної позиції у боротьбі за виживання. Тому, на нашу думку, для українців важливим є турбота інших (суспільного оточення) про задоволення їх базових потреб, потреби в безпеці, у приналежності, в любові, ніжності, у визнанні. Саме задоволення вказаних потреб є необхідним для реалізацією особистістю своїх потенційних можливостей, здібностей, талантів, більш повне пізнання світу та самопізнання. Саме вони формують цінності особистості, які сприяють її самореалізації.

Емоційно-почуттєвий характер українців проявляється у вразливості, добродушності, пріоритеті почуттів і переживань над логічністю та раціональністю. Вони віддають перевагу почуттям перед пізнанням і волею, характеризуються образністю емоційного мислення. Характерними для українців є депресивні переживання, почуття сорому та провини, зменшене "Я". Вказане часто супроводжується підтримуванням ідеї жертвенності, потреби бути цінним, значимим, важливим.

Отже, проходження нацією співзалежної та протизалежної стадій розвитку вплинуло на становлення ціннісно-сислової сфери особистості та співзалежних і протизалежних видів поведінки. Етнопсихологічні життєві орієнтації українців тісно пов'язані з властивостями української ментальності такими, як: інтровертність, індивідуалізм, антеїзм, емоційність ("кордоцентризм"). Характерним для українців є прагнення бути привабливими для інших та прагнення до автономності, становлення національної ідентичності. Важливим є відновлення творчого індивідуалізму, який проявлявся б у відповідальності за своє майбутнє та за майбутнє країни, ціннісне ставлення до життя та до себе. Задоволення потреб у турботі, в безпеці, в приналежності, в любові, ніжності, у визнанні є необхідним для реалізацією особистістю своїх потенційних можливостей, здібностей, талантів, більш повне пізнання світу та самопізнання.

Література:

1. Етнічна ідентичність і конструювання ментальних репрезентацій // Наукові записки. Серія "Психологія і педагогіка". Тематичний випуск: "Сучасні дослідження когнітивної психології". – Острог, 2009. – Вип. 12. – С. 197-212.
2. Уайнхолд Б., Уайнхолд Дж. Противозависимость: бегство от близости. – Каменец-Подольский : Аксиома, 2009. – 328 с.